

Wateya Peyvên “Kurd” û “Goran” di Metnên Dînî yên Yarsan da

The Meaning of the Words “Kurd” & “Goran” in the Religious Texts of Yarsan

Shahab VALÎ*

VALI, Shahab, (2022),
“Wateya Peyvên Kurd
û Goran di Metnên Dînî
yên Yarsan da, Nûbihar
Akademî, no. 18, p.229-
245, DOI: 10.55253/2022.
nubihar.1208445

Genre/Cure: Research Article/
Gotara Lêkolîni

Received/ Hatîn:
22/11/2022

Accepted/ Pejirandin:
22/12/2022

Published/ Weşandin:
31/12/2022

ORCID:
0000-0003-0580-1598

Plagiarism/Întihal: This
article has been reviewed
by at least two referees
and scanned via ithenticate
plagiarism website./ Ev gotar
herî kêr ji aliyê 2 hakeman ve
hatiye nixandin û di malpera
întihalê ithenticate re hatiye
derbaskirin.

PUXTE:

Baweriya Kurdên yarsan an kakeyî ku bi piranî li rojhilat û başûrê Kurdistanê niştecîh in, ji ber siruştaya xwe ya girtî/veşartî kêr tê nasîn. Edebiyata dînî ya Kurdên Yarsan beşeke zengîn a edebiyata Kurdî ye. Ji ber vê jî lêkolîn û analîza metnên Yarsanî bêguman xebateke girîng û lazim e ji bo eşkerekirina aliyekî kêr-nasravê çand, bawerî û bi giştî tarîxa Kurdan. Di heman demê de, lêkolînên li ser van metnan ku ji aliyê Goranan û bi zaraveya Goranî hatine nivîsandin, dikare ji bo zelalkirina koka nijad û zimanê Goranan û kurdbûn an ne-kurdbûna wan jî sûdmend be. Zîra, beriya her tiştî xebateke wisa dikare nêrîna Yarsanên Goran ya li ser nijad û zimanê xwe û wateya peyvên “Kurd” û “Goran” yên di binhişê wan de eşkere bike. Armanca sereke ya vê xebatê vekolandina wateya peyvên “Kurd” û “Goran” ya di metnên Yarsan de û analîza şewaza bikaranîna wan e.

Peyvên Sereke: Kurd, Goran, Yarsan, kelim, metnên dînî.

ABSTRACT:

The religious literature of Yarsan Kurds is a rich part of Kurdish literature. Therefore, the study and analysis of Yarsan texts is definitely an important and necessary work to reveal an under-reported aspect of Kurdish culture, beliefs

* **Dr., Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî, Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî, Mêrdîn, Turkiye / Asst. Prof., Mardin Artuklu University, Living Languages Institute, Kurdish Language and Culture Department, Mardin, Turkey. e-mail: vali.shahab@gmail.com**

and history in general. At the same time, the research on these texts written by the Gorans and in the Gorani dialect can be useful for clarifying the origin of the race and language of Gorans also their Kurdishness or non-Kurdishness. Above all, research on Yarsan texts can reveal the opinion of the Gorans about their race and language and the meaning of the words “Kurd” and “Goran” in their context. The main purpose of this work is defining and analyzing the concept of words “Kurd” and “Goran” in the texts of the Yarsans.

Key Words: Kurd, Goran, Yarsan, kalam, religious texts.

1. DESTPÊK

Yek ji mijarên sereke ku di proseya tarîxî ya xebat û lêkolînên derbarê Kurdan de her tim bala lêkolîner û tarîxnivîsan kêşandiye, bêguman koka nijada Kurdan û şaxeyên wê yên li gor herêmên coxrafiyayî, eşîr, zarave, û baweriyê bûye.

Behsa kurdbûn an ne-kurdbûna Goranan jî perçeke ji van mijaran e. Lêkolînên li ser çavkaniyên tarîxî bi zelalî nişan didin ku di piraniya berhemên tarîxî yên berdest de Goran wekî Kurd hatine pênase û qebûlkin. Çawa ku Sultanî ji İbn Fezlê ‘Umerî (m. ss. 8/14) neql dike: Li çiyayên Hemedan û Şehrizorê mirov bi cemaeteke Kurd ku bi navê Goran nasrav in, rû bir rû dibe ku gelekî bihêz û şervan in û ji şervan û cotkaran pêk tên (Sultanî, 138, r. 40).

Tespîta li jorê ku di gelek berhemên tarîxî yên serdema Îslamî de dubare bûye, di pirtûkên tarîxî de ku ji aliyê nivîskarên Kurd yên wekî Şerefxanê Bidlîsî hatine nivîsandin jî hatiye tomarkirin. Li gorî wî, Goran ligel Kurmanc, Lor û Kelhûr wekî şaxekê ji Kurdan hatine qebûlkin (Bidlîsî, b.d., r. 23-24). Ev senifandina Şerefxan ya di sedsala 16em de hatiye kirin yek ji qedîmtirîn senifandinan e li ser vê mijarê. Ev mesele di hemû berhemên ku ji aliyê muverrixên Kurd ve hatine nivîsandin, dubare bûye û hatiye erêkirin û her tim Goran, ligel Baban-Kurmanc, Kelhûr wekî taîfeyeke Kurd hatiye qebûlkin (Qadî, 2019, r. 57). Herwiha zimanê Goranan jî wekî zarekî Kurdî wekî Kurmancî, Soranî, Lorî, Kelhûrî û Zazakî kategorîze bûye. (Amêdî, 2012, r. 25).

Yanî bi kurtasî dikare bê gotin ku çavkaniyên tarîxî Goranan wekî Kurd û zimanê wan jî wekî zaraveyeka Kurdî destnîşan dikin. Di heman demê de, wekî belgeyên tarîxî isbat dikin, saheya bikaranîna zaraveya Goranî nisbet bi îro gelek berbelavtir bûye (Blau, 2010, r. 7). Tê zanîn ku di serdema Mîrektiya Erdelanê, Goranî zimanê edebî yê Mîrektiya Erdelanê bû (Gunter, 2004, r. 57-58) û bi piştewaniya mîrên Erdelanê edebiyata Goranî-Hewramî xurttir dibe û ev zarave li başûrê Kurdistanê û damenên rojhilat yên Çiyayên Zagrosê di nava xanedanên Soran û Baban de dibe şêwezimanê edebî yê hevpar (Blau, 2010, r. 7). Ew rewş, heta 1867an, yanî serdema ku Mîrektiya Erdelanê hildiweşe jî berdewam bûye (Ardalan, 2007, r. 33).

Divê bê gotin ku baweriya yarsan piştta xwe dide metnên xwe yê îlahî ku wek wehiyên rast tèn qebûlîkirin. Metnên pîroz yê Yarsanan kulliyatek edebî/ îrfanî ye ku li gor kevneşopiya wan ji aliyê kesayetên pîroz ên Yarsan ve, ji bo îfadekirina raman, fikr, bawerî, ayîn, merasîm û hwd. di serdemên cuda da, ji sedsala 2 heta 11a hicrî, hatiye avakirin.

Edebiyata dînî ya Kurdên Yarsan jî îdfîaya li jorê ya li ser "Goran û Goranîyê" êrê dikin û hebûna zaraveyên cuda yê Kurdî di nava Kurdîaxêvan de -mîna hemû zimanên din- heta sala 1918ê nabe arîşeyek (Hassanpour, 2005, r. 147) û Kurdan, hertim Goran û Hewramî wekî xelkê Kurd dîtine û hesibandine û bi heman awayî Goranan jî xwe wekî Kurd pênase kirine.

Di edebiyata Yarsanî de tê dîtîn ku peyva "Goranî" bi wateya zaraveyek wekî soranî hatiye bikaranîn. Yanî dikare bê gotin ku Kurdên Yarsan jî di metnên xwe de Goranî ne wekî zimanekî, belku wekî zaraveyekê pênase dikin. Her wekî Îl Begî Caf, yek ji kesayetên pîroz ên yarsan di sedsala 9-10a hicrî, di kelameke xwe de dibêje:

"Kî ve qewlê min dika
Min ve qewlê Goran dikim
Kî ve qewlê Île dikî
Min ve qewlê Goran dikim
Pir me'nî le Soran dikim
Îtaêtê dewram dikim
Her wa bûwe her wa diwê" (Îl Begî Caf, 1379, r. 2).

Goran tenê xwe wekî Kurd pênase nakin, herwiha li hember Kurdên Kurmanc û Lor, xwe mezintir dibînin û wekî Kurdên eslî nîşan didin û ji bo zimanê xwe jî peyva "Kurdî" bi kar tînin. Lê digel nêrîna Goran li ser Kurdbûna xwe, tê dîtîn ku rojhilatnasên sedsala XXê yê wekî V. Minorsky û E.B. Soane nijada Goran ji ya Kurd cuda dikin û zimanê wan jî, ne wek zaraveyeke Kurdî lê zaraveyeke Farisî pênase dikin (Ardalan, 2007, r. 31). Nîqaşên derbarê kurdbûn yan ne-kurdbûna Goranan û zaraveya Goranî zêdetir ne di nava Kurdan bi xwe, lê di nava rojavayiyîyan da hatine kirin, û derbarê vê meseleyê de çend nêrînen cuda hene (Kurd Ze'feranlou & Secadî, 1394, r. 58-59).

Lêkolînerên rojavayî li ser Goranan û zaraveya Goranî/Hewramî, bi awayekî oryantalist meseleyê nîqaş dikin. Di destpêka sedsala 19em de, vekolînen fîlolojiya berawirdî yê oryantalistan yê derbarê zimanên Îranî de dibin bingeha van nîqaşan. Wekî Hassanpour jî dibêje, ji sedsala 19em û vir ve fîlologên rojavayî ew zaraveyên ji aliyê Kurdan bi xwe wekî Kurdî tèn pênasekirin, bi israr îddia dikin ku ne aîdê yek zimanî ne û nemaze îddia dikin ku Dimilî, Hewramî an jî Goranî zimanên cuda ne û ligel hebûna çavkaniyên bingehîn -yên mîna *Şerefnameyê*- ev oryantalist, Kurdbûna Goranan, mîna ya Loran înkâr dikin (Hassanpour, 2005, r. 147).

Helbet ev ne nêrîna hemû rojhilatnas e, û hin rojhilatnas jî di berhem û sefernameyên xwe de behsa Kurdbûna Goranan dikin. Bo nimûne, Claudius James Rich wextê di sala 1820an da li Silêmaniyê dibe mêhvanê Mehmûd Paşayê Baban, dibêje ku ew her du derbarê Goranan de diaxivin û Mehmûd Paşa ji bo wan dibêje; ew bi şikl û şemal û diyalekta xwe ya Kurdî tên ferqkirin (Rich, 1836: 81). F.R. Maunsell, li nêzîkî Sinê, li gundê “Shahkala-Şahqele” dema behsa niştecihên gundî dike dibêje ku ew reayayên eşîra Goran ya Kurdan in (Maunsell, 1890, r. 229).

Li gorî beyana C.J. Edmonds, her çiqas Ewropî bi israr û bi nêrîneke giştî Goran-Hewramiyan wekî Kurd pênase nekin û zimanê wan jî wekî Kurdî qebûl nekin jî wan her daîm xwe wekî Kurd dîtine û wisa hîs kirine (Edmonds, 1957, r. 10). Bi gotina Amir Hassanpour çavkaniyên nivîskî li rexekî, ne axêverên Hewramî ne jî axêverên Kurdiya navîn (Sorani) û jêrîn derbarê nasnameya Kurdî ya Goran/Hewramiyan, zaraveya wan û kultura wan gumanbar nebûne. Gelek ji axêverên Soranî di esasê xwe de Goranî/Hewramî wekî şêweyekî zelal û kevn yê Kurdî dihesibînin. Girêdayî vê esasê tenê axêverên Hewramî dikarin ji bo biryara ka zimanê wan zimanekî serbixwe yan Kurdî ye, xwedî nezereka bingehîn bin (Hassanpour, 1998, r. 35-49). Ev gotinên Hassanpour dê bi çend mînakên ji metnên Yarsanî piştrast bibin û em ê bibînin ku ka endamên vê baweriyê xwe çawa pênase dikin.

2. BIKARANÎNA PEYVA KURD DI METNÊN YARSAN DE

Dînê Yarsanan, wekî hemû dînen din, piştî xwe dide metnên pîroz ku ji bo bawermendên Yarsan, ev metn ne tenê wekî wehiyên rastî, di heman demê de wekî gotinên hebûnên teofanîk jî tînin dîtî. Di vê rewşê de, ev metn li gorî kevneşopiya Yarsanan di kategoriya metnên pîroz de cih digirin û wek çavkaniyên herî girîng û bingehîn ên baweriyê wan in.

Ev metnên dîni yên Yarsanan tev ji helbestê pêk tînin û bi gelemperî bi zaravayê Goranî hatiye vegêran, lêbelê di edebiyata Yarsanan de, kelamên Soranî û Farişî jî hene. Her wiha di metnên pîroz ên Yarsanan de fikir, bawerî, ayîn û merasîma Yarsan ji aliyê kesayetên pîroz ve hatine beyan û şîrovekirin. Di kevneşopîya Yarsanan de her helbest wek *kelam* tê binavkirin. Yanî Kelam tê wateya helbesta pîroz. *Kelam* di *Defteran* de tîne tomarkirin û her *defterek* aîdê kesekî pîroz e an jî aîdê tevahiya serdemeke diyar e (Vali, 2012, r. 57-65).

Weku hat beyankirin, Goranan hertim nasnameya xwe di nava Kurdayetiyê da nîşan dane, xwe wekî “Kurd” û zimanê xwe jî wekî “Kurdî” pênase kirine. Ev mesele bi zelalî di nava metnên yarsanan de jî hatiye nişandan.

Lêkolînên li ser metnan Yarsanî rêyekî nû jî bo nasîna nêrîna wan a li ser têgeha “Kurd” vedike ku ji bo diyarkirina nasnameya Goranan, ku bi piranî Yarsan in, gelekî

gîrîng e. Zîra, weku hat diyarkirin, naveroka metnên Yarsanî, ji bo bawermendên vî dînî, rastiya mutleq e. Dema behsa pêşewayên dînî tê kirin, kurdbûna wan ji aliyê kelambêjan bi xwe, an kesekî dî, tê destnîşankirin. Em ê li vir nimûneyên kelimên pîroz ên Yarsan ku tê de behsa peyvya "Kurd" û wateya bikaranîna wê bidin.

Tê zanîn ku dînê Yarsan li ser baweriya "Dûnadûn" yanî reankarnasyon û tecelliya hebûnên pîroz di serdemên cuda de ava bûye. Kesayetên pîroz di kelimên Yarsanan de behsa tecelliyan xwe yên di serdemên borî de, yanî behsa afirandin an paşerojê dikan.

Di kelama Salih de, ku yek ji kesayetên pîroz ên Yarsan e, gava ku behsa afirandina xwe dike, dibêje ku; ew li ser çiyayê Serendîlê, wekî zarokê însan hat afirandin, û Kurd e:

"Afirîd ev emr ça ya nû dermîn
Bêman afirîd ça Kûyê Serendîl
Bîman ve ferzend bulbeşer dîl
Ez namim Kurd bî ve Kurdan serxêyl" (Huseynî, 1382, r. 93)

Di kelameke Pîr Mûsî de, ku ji aliyê yarsanan wekî yek ji ferîştayên sereke û wezîr û nivîsevanê Sultan Sehak (sedsala 7-8 h.), kesayeta herî girîng di baweriya yarsanan, tê qebûl kirin û wesfê wî «*Qelem Zer*» an jî «*Qelem Zen*» e, ew ne tenê kurdbûna xwe beyan dike di heman demê de dibêje ku bi lefzê (ziman) Kurdî diaxive:

"Ev qelem kêşam neqş û ev meyat
Hem bîm ve ferzend beşerî abat
Namim biya Kurd lefzê Kurdîm wat
Dûn ve dûn amayim ve rû dikat" (Huseynî, 1382, r. 305).

Di kelama Mîr Xusrew, yek ji mezinên yarsanan di serdema Sultan Sehakê de, gava ku wî behsa Xwedê dike, Wî wekî xaliq û afirînerê Kurdan pênase dike:

"Hanayîst be tu ey Xaliqê Kurdan
Ey Sultanê Heqîqet, vey Şahê merdan" (Huseynî, 1382, r. 438)

Di heman deme de Mîr Xusrew dibêje ku Mewlayê Terîqet, yanî Xwedê, di nav Kurdan de ye û wan li gorî asta zanîne kom kiriye:

"Der helqey Kurdan est mewlayê terîqet
Cem' kerde xulaman ba rutbey me'rîfet" (Huseynî, 1382, r. 441).

Metnên Yarsanî di heman demê de behsa dînê Kurdan jî dikan. Bo numûne li gorî baweriya Yarsanan Baba Serhengê Dowdanî, yê ku di sedsala 3ya Hicrî da jiyaye, di

çarîneyeka xwe de piştî xwe dide nasîn, diyar dike ku ew ligel esbabê xwe hertim li çiyayan geriyaye û wî hewl daye ku zimanê Kurdî ihya bike:

“Serhengê Dewdan Serhengê Dewdan
Ez ku namê min Serhengê Dewdan
Çenî îrmanan megêlim her dan
Mekûşim perî ayîne Kurdan” (Huseynî, 1382, r. 722)

Sultan Sehak, kesayetê navendî yê dîne Yarsanî ku wekî tecelliya Xwedê an jî “Mirovê bi sûretê Xwedê” (Epiphanie) tê qebûlkirin û serdema wî wekî serdema herî girîng a Yarsanan, yan “Serdema Heqîqetê” tê hesabandin, di kelamekê de dibêje ku “eslê min Kurd e û ez Kurd im”:

“Eslê min çê Kurd, eslê min çê Kurd
Kurd yûn an eslê min çê Kurd
Ne jêr kul sazam zatan heft nerd
xulaman çî heft hergiz newan serd” ” (Huseynî, 1382, r. 459).

Sultan Sehak ne tenê bi xwe behsa kurdbûna xwe dike, di heman demê de ji aliye kesên din jî wekî Kurd tê binavkirin. Wekî mînak Pîr Musî di kelamekê de derheqê wî de dibêje:

“Henit gurûy mewaçan Kurd î
Ew Kurdewe wird megirdî” (Yar Murad Xalîfeyê Goran, 1337, r. 66)

Sultan Sehak di kelameke dî de, gava ku behsa murîdê xwe Abdîn dike, wî wekî “Kurd” pênase dike:

“Şerîfe ev Kurde be min mîr fîn e mîr wîn e
Min ev Kurdim xweş dewê navî Abidîn e
Ewe xwom dawime le cergînîşî cemalim
Der çûge le nav ew Kurdî lext xwîn e” (Huseynî, 1382, r. 560)

Lêkolînên li ser metnên Yarsanî nişan didin ku di gelek kelimên din de jî peyva “Kurd” wekî nijad û nasnameyekê ji aliyê kesayetên pîroz ên Yarsan ve hatiye bikaranîn û kelambêj her tim xwe wekî “Kurd” pênase dike. Ji ber ku bawermendên Yarsan kelaman wekî gotinên pîroz û rastiya mutleq qebûl dikin, ji bo wan, “kurdbûn”a kesayetên pîroz jî wekî rastiya mutleq e û di heman demê de, têgeha “kurdbûn”ê wekî bûyereke pîroz tê hesabandin. Li vir em ê çend nimûneyên din ji bo bikarnanîna peyva “Kurd” di kelimên pîroz ên Yarsan de bibînin:

Abidînê Caf di kelamêkî de dibêje:

“Kurdî kotahî, Kurdî kotahî
Azîz ez niyim lem Kurdî kotahî
Ez lew Kurde niyim mêrdî destgahî
Emin ew Kurde etû ew Şah î” (Huseynî, 1382, r. 584)

“Ez ne Kurd im ziyad xenîm
Bo ye le Cem zor pesen îm
Gulbaxçe bax nav çemen îm
Her dem rêge geşt weten îm” (Huseynî, 1382, r. 530)

“Niyaz ve duayê dawetê Kurdan
Duayê tîfil taze mirdan
Em tu bezm ragey şertan
bem rezmî Heq ez destur dan
Heq wa le nav helqey Kurdan
Mest in le bûy luqmey zerdan” (Huseynî, 1382, r. 519)

“Dile tu Kurd î
Dile tu meylan mehelley Kurd î
Der meydanê yar girûy birdî
Piyale ne zehrê helahil xwerdî” (Derwêş Newroz, 1314, r. 158)

“Yaran ne dest in
Yek ders yek sef şahîm ne dest in
Herû ve sipay sîrrê kes nezanewe
Zarîn ne semtê Kurd ve mekanewe” (Derwîş Kerîm Gehwareyî, 1363, r. 16-17)

Di kelimên Xanê Elmas de jî tê dîtin ku peyva “Kurd” ji aliye kelambêjî ve ji bo diyarkirina “nasname”yek diyar, li hember “yên din”, ku di kelimê de wek “Tirk” hatine pênasikirin, bi kar hatiye:

“Zengî zengiyar Tatar û Heweş
Ekradê etraf, Tirkanê serkeş” (Xanê Elmas, 1378, r. 34)
“Tirkanê serîn û Kurdanê daman
Ne pay Sehen Kûh sanê xulaman” (Xanê Elmas, Kakî Ezîz, r. 36)

Divê bê gotin ku di metnên dînî yê Yarsan de, ji xeynî peyva “Kurd” ku wekî nijadeke diyarkirî hatiye bikaranîn, peyva “Kurdistan” jî wekî herêmeke coxrafiyayî derbas dibe, ku welatê xelkê “Kurd” e, “Kurd” tê de dijîn û serdest in.

Di baweriya Yarsanan de nebûna têgeha nubuwet û îmamiyetê bi ferîştênasiyeke xurt hatiye telafikirin ku bingeheke navendî ye di wê baweriyeê de. Di baweriya Yarsanan de, endamên hiyerarşiya gerdûnî li ser têla ferîşteyê sereke ne ku xwe dubare dike û bi rêya vê têtê xwe li ser erdê nîşan didin. Ev civakeke manewî ye ku bi hiyerarşiyekê pêk hatiye. Li gorî kevneşopiyê ev kom ku ji heft ferîşteyên sereke pêk hatiye, ji serdema avabûna cîhanê ve heye, ango di her serdema tecelliyê de zuhûr dikin, yanî heft dewranê tecelliya îlahî pêk hatiye li cem Yarsanan (Minorsky, 1964, r. 251).

Li gorî vê doktrînê, her ferîşte ji aliyê Xwedê ve hatiye wezîfedarkirin di dinyaya maddî û manewî de. Ev Heft ferîşte ku (an jî ferîşteyên sereke) sistema “ferîşte-însanî” (angéophanique) ya Yarsan pêk tînin, bi kesayetên dîrokî re enkarne dibin, lê belê ji xwezaya însanan cudatir in (During, 2005, r. 131) û karên vê dinyayê digirin ser milên xwe.

Yek ji wan ferîşteyên sereke, Baba Yadigar e ku wekî xelefê Sultan Sehak tê hesibandin di kevneşopiyaya Yarsanan de. Kesayeta Baba Yadigar wekî kesayeteke veşartî, îrfanî û batinî tê nîşandan û wesfê wî jî *Yadigarê Yar* yanî Sultan Sehak e.

Jidayikbûna Baba Yadigar bi mîtekê hatiye vegotin. Li gorî Yarsaniyê keçeke baki-re bi navê Dade Sarî bi xwarina daneyek hinarê ku li Cemxaneyê peyda dike, ducanî dibe. Gava ku zarok tê dinyayê, ji bo îsbata masûm û paqijbûna zarokî, wî tînin nav agirê tendûrê. Piştî sê rojan, gava ku derê tendûrê vedikin, zarok radibe û silavê dide Sultan Sehak. Sultan jî cilê Yadigarî û gişt Kurd û Kurdistanî xelatî wî dike. Ew çîrok di kelameke Pîr Binyamîn de hatiye vegotin:

“Yadigarê Yar, Yadigarê Yar
 Wusa bîş menzûr Yadigarê Yar
 Sultanê ‘ezîm Dawidê nazar
 Yadigarişan bir ev gireyê nar
 Perî zimayîş Beya û Besê şert
 Emrê Sultan bî Yadigar quyl kird
 Niyaş ve tenûr ne şerarey nar
 Ferma ve Dawid ser tenûr binar
 Ve emre Sultan xwacay xulaman
 Dawid ser tenûr guzaştîş ev ban
 Ne dilî tenûr Yadigarê Yar
 Sê roz sûriş kird Dawidê nazar
 Meyliş bî ni ew dem redayê Kosuwar
 Kirdîş ve tenûr perî Yadigar
 Dawid endîşîş yava ve xater

Niyaziş vergird ama ev nezer
 Medira ve pa derre pişte ser
 Weniş eyan bî Padişayê Pirdîwer
 Şah ferma Dawid ne'leyn baver
 Çenî xulaman mediran pişte ser
 Wêş ama ve ser Padişahê Pirdîwer
 Ferma ve Dawid ser tenûr lawer
 Perî Yar Dawid Şah fermaniş da
 Dawid ser tenûr verdaştîş ev la
 Yadigar çe tenûr verîza ev pa
 Ve lefzê şîrîn selam da ve Şa
 Bergê xwedrengî Yadigar pûşa
 Xulaman dîşan Şah peniş bexşa
 Elemê qudret nacî bî ve pa
 Bergê xwedrengî Yadigar pûşa
 Xulaman dîşan ve mu'cizatiş
 Bergê xwedrengî bî ve xelatiş
 Temam Kurdistan da ve beratiş
 Pêy 'ilm û qudret pêy mu'cizatiş
 Yekser kirdewe Kurd û Kurdistan
 Hem ve mu'cizat hem ve sifre û xan" (Derwîşî, 1347, r. 172-173)

3. BIKARANÎNA PEYVA GORAN DI METNÊN YARSAN DE

Di destpêka nivîsê de, bi kurtî nêrîn û şîroveyên cuda li ser Kurdên Goran hatin dayîn. Divê bê gotin ku peyva "Goran" nêzî hezar sal berê di berhemên cuda de hatiye bikaranîn û wekî Minorsky jî diyar dike, dibe ku bikaranîna wê pir kevntir jî be (Minorsky, 1943, r. 77).

Li gor agahiyên berdest dikare bê gotin ku peyva Goran di pêvajoya tarîxê de ji bo pênasikirina hin tiştên cuda hatiye bikaranîn: Navê etnîfîseyekê, navê herêmeke coxrafiyayî, navê zaraveyê Kurdî, navê çend eşîr û navê bawerîyê taybet (Dehkoda, 1998, r. 19357).

Firdewsî di *Şahnameya* xwe de, di şerê mezin ê Key Xusrew yê li hemberî Efrasiyabê Turanî de, gava ku behsa beşên cuda yên artêşa Key Xusrewê padişahê Îranê û serdarên wî dike, dibêje:

“Di aliyekî de Tûsê bi cih kir
 (di aliyekî din de jî) Menûşanê pîroznezer
 Ku şahê welatê Xuziyan bû
 (ligel) gelek şewqezêrîn
 Du kes jî hebûn, şervan
 Wekî Goranşah ev lehengê ku artêşan dişewitîne” (Firdewsî, 1380, r. 88).

Li ser kesayeta “Goranşah” ku Firdewsî di beytên jorê de bikar aniye, tê gotin ku padişahê herêma Goran bû ku eskerên xwe dişîne ba Key Xusrew da ku alîkariya wî li hember Esrasiyabê Tûranî bikin (Restgar Fesayî, 1379, r. 93). Bikaranîna heman îfadeya Firdewsî, yanî Goranşah di kelimên Yarsan de jî tê dîtin. Derwêş Cewze di kelameke xwe de gava ku behsa Sultan Sehak dike, wî wekî “Padişahê Goran” wesif dike:

“Ya Dawid necat tu bidî dewran
 Qesd bikim qisas Padişayê Goran
 Zordar zumuxt zatdarê ewel
 Şîrîn şevketan mekenîm kewel” (Derwêş Cewze, 1366, r. 38)

Di metnên Yarsanî de jî peyva Goran di gelek kelimên serdemên cuda de hatiye bikaranîn. Di kelimên ku behsa Goran dikin, tê dîtin ku ev peyv bi piranî wekî pênaseya baweriyê Yarsanî hatiye bikaranîn û gava ku kelambêj behsa Goran dike, di eslê xwe de behsa Yarsanîtiyê dike.

Di kelamekê de Ehmed behsa cemê Goranî, yanî ayîna dînî ya Yarsanan dike û dibêje:

“Ev Kûy Şenderûy Ev Kûy Şenderûy
 Bargay Şam westin ev Kûy Şenderûy
 Westin ev Cemê Goranî dûy
 Nî par ave aviş mecûy” (Huseynî, 1382, r. 223)

Di kelameke din de, dîsa ji Abidînê Caf ku li gor baweriyaya Yarsan, Kurdekî Sunnî bû û paşê dibê Yarsan, dibêje ku “tu ev Kurdî (misilman) ku niha bûyî Goran (Yarsan):

“Abidîne belê tu lem gelî Goran
 Ame nale şêrî dibihîsi germe boran
 Tu ev Kurdî le Kurda, îsa bûy be Goran
 Tîrî bihavêj le keman şûnî bicûran” (Huseynî, 1382, r. 552-553)

Bi heman awayî Abidîn jî di kelamekê de behsa xwe wekî “Kurdekî” ku paşê bûye “Goran” dike. Yanî “Goran” wekî baweriyekê tê destnîşankirin:

“Le wêm dozîwe
 Celay cî karan le wêm dozîwe
 Ve şertê Binyam pîr amûzîwe
 Ve remze Ehmed yarê Pîrozîwe
 Min ew Kurd im tu ew Goran
 Meke ve de’wayê saturan
 Eslê tu Kurd û eslê min Goran
 Min tîrî minurî ve kêş wen wêran” (Derwîşî, 1347, r. 69-70)

Bikaranîna peyva “Goran” wekî baweriyekê di kelimên jêr de jî tê behskirin:
 “Yek misqal ‘ereq nûrê gornaî
 me’cûn şud bi xakê beşere fanî
 seqam gird suret neqş muhtewa
 Baba Adem nêr şod made ber Hevva” (Derwêş Newroz, 1314, r. 158)

“Reqemê rehmet revacê yarî
 xelatê mexles ray riyabarî
 te’lîqey bulûk piley Bilûran
 Hevaley hacet hucetê Goran” (Derwêş Newroz, 1314, r. 200)

Teymûrê Baniyarani:
 “Îmşev dîm ve xwaw denge hat hat bî
 Murxim ber ama ne vay zulematî
 Bidîm ne şaxê nefîr ve Şayê Bilûran
 Zulfiqar pêkû şekakê Goran” (Teymûrê Baniyarani, b.t., r. 31)

“Yaran hejaran
 ‘Eyn pak û dil pak yaran hejaran
 Esrîn ne dîde çûn seyl waran
 Tîrê tanekêş ve desê xaran
 Ser xweşê badey camê nigaran
 Kûyê şert butûyn cay vefadaran
 Şert û peyman ve eşqê mişmaran
 Meskenê şehbaz ser mer kûyê yaran
 Goran şalpoş ser ve ne ragey Cem
 Qîqey sermestan çûyn perwane û şem” (Şêx Emîr, 1379, r. 78)
 “Wêş bî ve saqî meclise dewran
 Heyder binûşe tu carçî Goran” (Derwîş Heyder Kûçekbelî, 1363, r. 2).

Li vir divê bê diyarkirin ku bikaranîna peyva “Goran” wekî baweriyekê, ne tenê bi metnên Yarsanî ve sînardar e. Di metnên edebî yên ku bi zaraveya Goranî, ji aliyê nivîskarên misilman ve hatine nivîsandin jî peyva Goran ji bo dînekî taybet, yê derveyê Îslamê hatiye bikaranîn. Ev nimûne di “Cengnameyê Xalid Bin Welîd” de dikare bê dîtîn. Di vê berhemê de, şair, ku navê wî ne diyar e, lê ji uslûba wî tê zanîn ku misilman e, bi zaraveya Goranî behsa Goranan û dînê wan dike. Şair, ji dînê Goran wekî bêdînî, gewr/gawirbûn û ji Goranan jî bi navderên wekî: mirdar (mirî yê nepak), pelîd (nexweş, nebaş), merdûd, bêpîr, napak û yên ku gotinên wan batil in, behs dike:

“Çîşîş kird çenî Goranê mirdar

Waweylay sext west ne ehlê kuffar” (wereq: 15)

“Şeb û rô nekird ev gewrê mirdar

Ta axir yava ve Medîne şar” (wereq: 16)

“Seher hewrêza Seyfullahê reşîd

Rû kird ve nav şarê Goranê pelîd” (wereq: 19)

“Xoday asiman berheq mezana

Înê goraniş batil mewana” (wereq: 20)

“du sal tamam in min awerdim îman

Ce dînê Goran wêm kird peşîman” (wereq: 21)

“Ne’reteş pêka çûn hewrê wehar

Watiş ey Goran merdûd û mirdar” (wereq: 22)

“Îd wat der dem dest da bi şemşîr

Rû kird ve sipay Goranê bê pîr” (wereq: 23)

“Watiş aferin Xalidê Welîd

Bimanî pey qetlê Goranê pelîd” (wereq: 25)

“Ce dûr diyen biç em Goranê napak

Pişt beştin bi zatê Heq Tenyayê Tak” (wereq: 25)

“dest kirdin feryad Goranê bê dîn

Her kam pey dilêşan yekser firar bîn” (wereq: 27)

“Îse yek sal in min bîm misilman

Bêzar im emin ce dînê Goran” (Xalidname, Nusxeya xetî, Kitêbxane yê Meclis, IR 10-27535

wereq: 15-27).

Xaleke dîn a girîng, bikaranîna peyva Goran ya di berhemên tesewufî de ye. Tê zanîn ku bawerî û navên kesayetên dînî yên Yarsan, di tezkire û menaqibnameyên te-

sewufî de nehatiye qeydkirin û nebûna navên kesayetên Yarsanî di metnen tesewufî de mijareke balkêş e. Di nav wan berheman de ku li ser mutesewuf û ewliyayên misilman hatine nivîsin, em li ser kesayetên Yarsanan tu agahiyan nabînin. Ji aliyê din ve, her kesê bi irfana herêma Zagrosê re tekildar hatiye dîtin, ji aliye sofîyên misilman ve hatine sûcdarkirin û redkirin. Bi mînaka Baba Tahirê Hemedanî (sedsala 11emîn) ku kesayetekî mezin ê irfan û tesewufê ye, em dibînin ku heta sedsala 9emîn a Hicrî ew hatiye inkarkirin (Zerrînkûb, 1376, r. 187-192).

Lê di nav berhemên tesewufî de em rastî metnekê tîn ku bi awayekî istîsnayî behsa baweriya Goranan dike. Di tefsîra Keşf'ul-Esrar we 'Uddet'ul-Ebrarê de, ku bi Xwace Ebdullahê Ensarî tê mensûbkirin, Ebulfelzl Reşîduddînê Meybudî behsa baweriya Goran dike.

Ayeta 106 a Sûreyê Yûsuf dibêje: "Piraniya wan, bes bi awayê ku ji Xwedê re hevpişkan çekin, baweriyê pê tînin".

(و ما يؤمن أكثرهم بالله و هم مشركون)

Li ser ayeta li jorê tê gotin ku, bi rastî di nav gelê Erebiyan de baweriya tewhîdê ya yekxwedayîyê hebû, lêbelê bi awayên cur bi cur ji Xwedê re hin tişt dikirin hevpişk û heval. Wekî nimûne; gelê Mekkeyê digotin: "Firişte keçên Xwedê ne". Hin muşrikan jî digot: "Em perestîna pûtan dikin da ku me nêzî Xwedê bikin". Herçî ku Fileh bûn, wan digot: Îsa, kurê Xwedê ye, Cihûyan jî digot: Uzeyîr kurê Xwedê ye. Her wiha piraniya mirovan ji Xwedê re hevpişkan çêdikirin. Vêca ayet jî van destnîşan dike (Qur'an, 2009, r. 249).

Lê Meybudî di tefsîra ayeta li jorê de dibêje: Tê gotin ku li vir, mebest ji "piraniya wan", Senevî ne ku baweriyê bi (du hêzan) ronahî û tariyê dikin û Goran ku dibêjin: "Başî ji Xwedê û xerabî ji Şeytanî ye" (الخير من الله والشَّر من ابليس) (Meybudî, 1382, r. 147-148).

Li vir divê bê gotin ku "senevî" (dualîst) navekî giştî ye ji bo hemû mezhebên ku bi du Xwedê; yek Xwedayê ronahî û başiyê û yê din jî Xwedayê tarî û xirabiyê bawer dikin. Ev mezheb derdora du hezar sal Berî Zayînê, di herêma Îran û derdora wê de derketine holê (Celalî Naînî, 1384, r. 26). Yanî baweriya bi dualîzmê, ku ronahî û tariyê tîne ber hev, bi qasî monoteîzmê kevn e (Duchesne-Guillemin, 1953, r. 26). Şehrîstanî li ser "Seneviyye" dibêje "yaranê du ganeyên ezêlî ku wekî ronahî û tarî tîn binavkirin ku bi ihtimal ehlê kitêb in (Şehrîstanî, 1361: 22). Li gor van, ronahî û tarî her du ezêlî û qedîm in (Şehrîstanî, 1361, r. 409). Li gorî Şehrîstanî, Mezdekî yanî eshabê Mezdekê jî Senevî bûn (Şehrîstanî, 1361, r. 421) û navendeke wan jî Şehrîzor bû. (Şehrîstanî, 1361, r. 428).

Li gor çavkaniyên tarîxî, Mezdek kurê Bamdad, serokê tevgera dînî ya şoreşgerî bû di Îrana serdema Sasaniyan de, di bin padişahiya Qubad de (ji 498-9 heta 531). Piştî şoreşê, Mezdek bi hezaran aligirên xwe re hat idamkirin, di sala 528an de, di destpeka 529an de û di 531e de, di bin serweriya Xusrewê kurê Qubad de,

êrişeke duyemîn hatiye ser Mezdekiyan; tevger hatiye astengkirin û pirtûkên wan hatine şewitandin (Guidi, 1991, r. 951). Tevgera Mezdek bandor li ser hemû tevgeren civakî-dînî yê Êranî kiriye, bi taybeti piştî êrişa Ereban a li ser Êranê. Li gor belgeyên tarîxî, piştî istilaya Ereban jî, heta dawîya serdema Emewiyan (ss. 8), misyonerên Mezdekî di exlebê coxrafyaya Êranê de bi belavkirina raman û doktrînen xwe mijûl bûn ku ji aliyê tarixnivîsên Îslamî ve wekî Mezdekî û Xurremdînî, hatine binavkirin (Sedîqî, 1372, r. 141-142). Madelung jî balê dikêşîne ser meseleya dewam û bandora tevgera Mezdek. Li gorî wî, her çiqas çavkaniyên demên ewil ên Îslamê cih nedabin tevgera Mezdekî jî, ev civat di nav heremên Êranê de belav bûne û civata herî xurt jî li el-Cibalê, angû li çiyayên Zagrosê cihê xwe girtiye (Madelung, 1986, r. 63).

Li gorî agahiyên li jorê dikare bê gotin ku mebest ji Goranên ku Meybudî wekî Senevî (dualîst) û çavkaniyên din wekî Mezdekî bi nav dikin, heman Yarsan in ku di coxrafiyaya Cibal/Zagrosê de niştecih in û baweriya xwe jî wekî Goran pênase dikin.

4. ENCAM

Metnên Yarsanî dikarin wekî çavkaniyeke girîng ji bo behsa li ser nijad û zimanê Goranan bîn hesabandin. Kûrbûn û analîza li ser wateya peyva “Kurd” û “Goran” di metnên Yarsanan û tehlîla şewaza bikaranîna van her du peyvên dikare ji çend aliyên cuda ve bê nirxandin. Berî her tiştî, di kelimên Yarsan de, peyva “Kurd” ji bo diyarkirina etnîkî û nijadî tê bikaranîn. Di heman demê de metnên Yarsan ji bo diyarkirina welat û axa ku Kurd tê de niştecih in û tê de dijîn, peyva “Kurdistan” bi kar tînin.

Dîsa em dibînin ku peyva “Goran” di metnên Yarsanî de hatiye bikaranîn. Şewaza bikaranîn û watenasiya vê peyvê jî bi awayekî eşkere nişan dide ku peyva “Goran” di metnên Yarsanî de bi du wateyên cuda hatiye bikaranîn. Yekem wateya peyva “Goran” di metnên Yarsan de, behsa baweriyekê ye. Her wekî di hin metnên Îslamî de bi heman wateyê derbas bûye. Wateya duyem jî zaraveyek e.

Yanî dikare bê gotin ku di metnên Yarsanan de peyva “Goran” ne bi wateya nijad an zimanekî serbixwe, belku wekî baweriyek û zaravekê derbas bûye. Ev jî nişan dide ku çawa ku Kurdan, hertim Goran û Hewram wekî xelkê Kurd dîtin û hesabandine, bi heman awayî Yarsanên Goran jî xwe wekî Kurd, zimanê xwe jî wekî Kurdî dîtine û xwe wisa hîs û pênase kirine.

5. ÇAVKANÎ

Amêdî, S. B. (2012). *Rêzimana Kurdî* (Kurmanciya Jorî û Jêrî ya Hevberkirî), Dîwan, Stenbol: Dîwan.

Ardalan, Sh. (2007). *Erdelan Kürtleri*, fransızcadan çeviren: Heval Bucak, İstanbul: Avesta.

- Benedictsens, Age Meyer, *Les Dialectes D'awroman Et De Pawa*, Revus Et Publies Avec Des Notes Et Une Esquisse De Grammaire par Arthur Christensen, Kobenhavn hovedkommissionær: Andr. fred. host & son, ggl. hof-boghandel, Bianco Lunos Bogtrykkeri, 1921
- Bidlîsî, Ş. (b.d.). *Şerefname*, Naşir: F. Zekî el-Kurdî, Misir: El-Ezher.
- Blau, J. (2010). Written Kurdish Literature, in *Oral Literature of Iranian Languages, Kurdish, Pashto, Balochi, Ossetic, Persian and Tajik*, Edited by Philip G. Kreyenbroek & Ulrich Marzolph, New York: I.B. Tauris & Co Ltd.
- Celalî Naînî, S.M.R. (1384). *Seneviyan Der Ehdê Bastan*, Tehran: Tehûrî.
- de Morgan, Jacques. (1904). *Mission Scientifique en Perse, Tome V. [Première partie], Études linguistiques. Dialectes Kurdes, langues et dialectes du nord de la Perse*, Avant-propos de Cl. Huart, Paris: Imprimerie Nationale.
- Dehkoda, A. (1998). Goran. *Loghatnâme*, vol 12, Chief Editors: M.Mo'in & J. Shahidi, Tehran: Tehran University Publications.
- Derwêş Cewze (b.t.). *Defter*, Nusxeya Xetî yê Me'arif Emîrî.
- Derwêş Heyder Kûçekbelî. (1363). *Defter*, Nusxeya Xetî.
- Derwêş Heyder Kûçekbelî. (1363). *Defter* (Kelam), Nusxeya Xetî ya Me'arif Emîrî.
- Derwêş Kerîm Gehwareyî. (1363). *Defter* (Kelam), Nusxeya Xetî ya Me'arif Emîrî.
- Derwêş Newrozê Soranî. (1314). *Defter*, Nusxeya Xetî.
- Derwêş Teymûr Banyaranî, *Defter*, Nusxeya Xetî. Seyîd Mehrdad Moşe'se'î û Seyîd Deriyûş Mîrabeygî.
- Derwîşî, E. (1347). *Defterê Perdîwerî*. Nusxeya Xetî.
- Dînewerî, E. H. (1364). *Exbar el-Tival*, wer. M. Mehdevi Damixani. Tehran: Neşre
- Duchesne-Guillemain, J. (1953). *Ormazd et Ahriman: L'Aventure Dualiste dans l'Antiquité*, Paris: Presses Universitaires de France.
- During, J. (2005). Notes Sur L'Angéologie Ahl-e Haqq, di nav *Syncretisme et Hérésies Dans l'Orient Seldjoukide et Ottoman (XIVe-XVIIIe Siècles)* de, Actes du Colloque du Collège de France, octobre 2001, Sous la direction de Gilles Venstein, Leuven: Peeters.
- Edmonds, C. J. (1957). *Kurds, Turks and Arabs*. London: Oxford University Press.
- Ehmadî, C., Werzende, O. (1395). *Zeban ve Edebiyatê Kurdî*, Merkezê Tehqîqatê Kurdistan-şinasî, Danişgahê Azad, Vahidê Senendec.
- Firdewsî, A. (1380). *Şahname*, M.T.Bahar & A.Mîransarî (amd.). Tehran: Aştad.
- Gunter, M. M. (2004). *Historical Dictionary Of The Kurds*, Lanham, Maryland & Oxford: Scarecrow Press Inc.
- Hassanpour, A. (1998). The Identity of Hewrami Speakers: Reflections on the theory and ideology of comparative philology, in *Anthology of Gorani Kurdish Poetry*, ed. by A. Soltani, London: Soan.
- Hassanpour, A. (2005). Kürt Kimliğinin İnşası: Yirminci Yüzyıl Öncesi Tarihsel ve Edebi Kaynaklar, di nav *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Vali, Abbas (ed.), çev. F. Adsay, Ü. Aydoğmuş, S. Kılıç, İstanbul: Avesta.

- Huseynî, S.M. (ed.) (1382). *Dîwane Gewre*, Kermanshah: Entesharate Baqe Ney.
- Îl Begî Caf (1379). *Defter* (Kelam), Nusxeya Xetî yê Kakî Ezîz Penahî.
- Kurd Ze'feranlou, K. & Secadî, A. (1394). Saxtê Hica der Zebanê Hewramî (Gûyîşê Hewramanê Text), *Feslname Mutaliat Zebanha ve Gûyeshayê Xerbê Iran*, Daneşkede Edebiyat ve Ulûmê Însanî, Daneşgah Razî Kirmanşah, sal 2, şomare 9, Tabestan.
- Madelung, W. (1986). Khurramiyya. *EL2*, vol. V., rr. 63-65.
- Maunsell, F.R. (1890). *Mesopotamia, Kurdistan, North-West Persia, and Luristan, From april to october 1888*, Simala: Government central printing Office.
- Meybudî, E. R. (1382). *Kesf'ul-Esrar ve 'Uddet'ul-Ebrar*, Me'rûf be Tefsîrê Xace Ebdullahê Ensarî, bi se'y û ihtimamê A.A.Hikmet, cild 5, Tefsîrê Sûreyê Yûsuf ila Axirê Sûreyê el-Kehf, Tehran: Întişaratê Emîr Kebîr.
- Minorsky, V. (1943). The Gûrân. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 11, No. 1. pp. 75-103.
- Minorsky, V. (1964). The Sect of the Ahl-i Hakk, in *Iranica, Twenty Articles*, Publication of the University of Tehran, vol. 775.
- Qadî, M.Ş. (2019). *Tarih-i Kurd*, (Erdelan Tarih Okulu Üzerine Bir İnceleme), werger û nirxandin; Cafer Açar, Istanbul: Avesta.
- Qur'ana Pîroz*. (2008). *Wergera Qur'ana Pîroz bi Zimanê Kurdî*, M. Husyn Êsî, M. Se'îd Girdarî, M. Muhammed Bêrkevanî, , çapa 2, İstanbul: Ravza Yayıncılık.
- Reîsnia, R. (1358). *Ez Mezdek ta Be'd*. Tehran: Entesharate Peyam.
- Restgar Fesayî, M. (1379). *Ferhengê Namhayê Şahname*, cild 2, Tehran: Pejûhişgahê Ulûmê Însanî ve Mutaliatê Ferhengî.
- Rich, C. J. (1836). *Narrative of a Residence in Koordistan, and on the Site of Ancient Nineveh*, vol. I, London: James Duncan, Paternoster Row.
- rr. 129-153.
- Sedîqî, G. (1372). *Conbeşhayê Dînî yê Îranî der Qernhayê Dovvom ve Devvomê Hicrî*. Tehran: Pajeng.
- Şehristanî, E. (1361). *Tevzîh'ul-Milel, Tercume-yi Kitab-i el-Milel ve'l-Nihel*, çapa 3, M.X. Haşimî, S.M.Celalî Naînî, Tehran: Şirket-i Ofset.
- Şêx Emîr. (1379). *Defter* (Kelam), Nusxeya Xetî ya Kakî Ezîz Penahî.
- Sourdel, D. (1986). Babak, *EL2*, vol. I., r. 844.
- Sultanî, M.A. (1376). *Qiyam ve Nehzetê 'Eleviyanê Zagros der Hemedan, Kermanshahan, Kurdistan, Xuzisan ve Azerbeycan, ya Tarîxê Tehlîli Ehl-ê Heqq*. cild 1., Kirmanşah: Moessesehê Ferhengî Neşrî Suha, Kermanshah.
- Sultanî, M.A. (1381). *Coxrafiyayê Tarîxî ve Tarîxê Mufesselê Kirmanşaha*, cild 1, Tehran: Neşrê Suha.
- Tarîxê Sîstan*. (1381). ed. M.T. Bahar. Tehran: Entesharate Moin.
- Vali, Sh. (2012). La litterature Religieuse des Kurdes Yarsan. di nav *Etudes Kurdes, no XI: La Litterature Kurde*, Paris: Editions Harmattan, rr. 57-65.

Xalidname, Nusxeya xetî, Kitêbxane yê Meclis, IR 10-27535.

Xan Elmas. (1379). *Defter* (Kelam), Nusxeya Xetî ya Kakî Ezîz Penahî.

Yar Murad Xalîfeyê Goran (1337). *Defterê Perdîwerî*, Nusxeya Xetî.

Zerrînkûb, E. (1376). *Custûcû der Tesewîfê Îran*, Çapa 5emîn, Tehran, Moesseseyê Entesaratê Emîr Kebîr.

Extended Abstract:

Historically, the existence of different dialects in the Kurdish language, as in all languages, was not seen as a problem among Kurdish speakers until the twentieth century, and anyone who speaks one of the four main dialects of Kurdish sees the speakers of the other dialect as a Kurd and considers the dialect they speak as a dialect of the Kurdish language.

However, since the twentieth century, in the researches and works written by some western researchers on Kurds, the aforementioned researchers, following an orientalist style, claimed that some Kurds were not actually "Kurd" and their dialect was not Kurdish.

It is possible to mention the Gorans at the head of the groups that these western researchers claim are not ethnically Kurdish and that the language they speak is not Kurdish. Although this claim is not in question among Kurds who speak different dialects of Kurdish today, it has led to different debates, especially in the western academy.

The dialect spoken by the Goran Kurds, who live in the geography called the "Goran" region today and speak the Gorani dialect of Kurdish, has been very important for Kurdish literature throughout history and has also been the literary dialect of some Kurdish mirliks.

The majority of Gorans, who adhere to different belief systems, also adhere to the Yarsan belief. The intellectual/ritual basis of the Yarsan belief, which has all the features of an original religion, is the religious texts written in the dialect of Gorani and accepted as sacred by the Yarsans.

These texts have an important place in the discussion of whether the Gorans are ethnically Kurdish and whether their language is also a dialect of Kurdish.

Because Yarsan texts are the most important source of how the Yarsans see themselves and how they introduce themselves as an ethnic identity.

Because these texts were written in the gorani dialect by the gorans themselves, and more importantly, since these texts are considered the words of theophanic persons themselves, they are accepted as revelation and considered sacred words.

Therefore, the ethnic identity mentioned in a word also takes a sacred dimension and the origin and ethnicity mentioned are also sanctified.

The main purpose of this article is to examine the aforementioned religious texts and to examine the meaning of the words Kurd and Goran in these texts by the yarsans.